

מבוא לתיאוריות ביקורתיות באדריכלות Introduction to Critical Theories in Architecture

סמסטר א תשע"ג

2 ש"ס

שם המרצה: ד"ר ערן נוימן

דואר אלקטרוני: eneuman@post.tau.ac.il

טלפון: 03-6405552

לפי תאום טלפוני מראש

תאור הקורס

השיעור יציג מספר תיאוריות ביקורתיות של המרחב כפי שנוסחו על ידי פילוסופים ותיאורטיקנים במהלך המאה העשרים ויעמוד על הקשר שבניהן לבין הדיסציפלינה האדריכלית. השיעור יחולק לשלוש חטיבות, כאשר כל חטיבה תבסס על שדה פרשני שונה. החטיבה הראשונה תתרכז בייצוג האדריכלי. חטיבה זו תדון בשאלות מהו ייצוג ואילו אמצעים ביקורתיים קיימים לפירוש האדריכלות כאקט של ייצוג. בחטיבה זו נבחן את האדריכלות כשפה תוך כדי התמקדות בתיאוריות הסטרוקטורליסטיות והפוסט-סטרוקטורליסטיות של ג'אן בודריארד (Baudrillard), ז'אן-פרנסואה ליוטרד (Lyotard) וג'ייל דלז (Deleuze). נדון במצבים בהם מערכי ייצוג נכשלים כמו גם בשאלה מהו המצב הפרשני שמחוץ למערכות הייצוג. החטיבה השנייה תבחן את הפואטיקה האדריכלית. חטיבה זו תפנה לפילוסופיה הפנומנולוגית של מרטין היידגר (Heidegger) ומוריס מרלו-פונטי (Merleau-Ponty) על מנת לחלץ תיאוריות לפירוש האדריכלות כמעשה פואטי. בחטיבה זו נבחן שני מודלים: הראשון ינתח את מושג המקום כפרשנות פנומנולוגית של החלל והשני יבחן אלו אמצעים אדריכליים יוצרים מצבים פואטיים. החטיבה השלישית תבחן את הקשר שבין אדריכלות לפוליטיקה. בחטיבה זו נבחן פרשנויות של הארכיטקטורה כאקט אוטונומי (Adorno), פרשנויות החושפות את האופנים בהן הארכיטקטורה מייצרת מערכי כוח במרחב (Foucault) ופרשנויות הפותחות מרחב אלגורי בין הפוליטי לארכיטקטוני (Jameson).

The course will present several critical theories from various disciplines as defined by leading theoreticians during the 20th century and will explore their relations to the

architectural discipline and the spatial realm. The course will be divided into three principal sections, each of which will present a different theoretical question.

The first section will explore the question of architectural representation. In this section we will discuss what an architectural representation is and what the theoretical means for the interpretation of architectural representations are. While concentrating on structuralist and post-structuralist theories of Jean Baudrillard, Jean Francoise Lyotard, and Gilles Deleuze, this section will consider the cases in which representations prevail or fail.

The second section will explore the poetics of architecture. In this section we will turn to phenomenology in order to discuss the poetics of space and of the architectural object. We will concentrate on two main concepts: place as a poetic interpretation of space and architectural craftsmanship as a possibility for poetic expression.

The third section will explore the political significance of the architectural act. In this section we will explore the ways in which architecture creates power relationships in space and means of control and surveillance.

דרישות הקורס

נכוחות והשתתפות בשיעורים

מבחן בית: הסטודנטים יתבקשו לענות על שלוש שאלות מתוך חמש בנושאים שהועלו בשיעור. היקף כל תשובה כשני עמודים.

מרכיבי הציון הסופי

עבודה 100%

פירוט נושאי הקורס (נתון לשינויים)

שיעור 1-2: הצגת נושא השיעור

בשיעור זה נדון בשאלות מהי תיאוריה, מה ההבדל בין תיאוריה לפילוסופיה, מה ההבדל בין תיאוריה ואידיאולוגיה ומה הקשר בין תיאוריה ופרקטיקה. בשיעור זה נסקור את מהלך הקורס.

חטיבה ראשונה: ייצוגים אדריכליים

שיעור 3: שאלת הייצוג

שיעור זה יעלה את השאלה מהו ייצוג ואילו אמצעיים ביקורתיים לפירוש המרחב קיימים מתחומי הייצוג. על מנת להבין את שאלת הייצוג נעמוד על הקשרים שבין המונחים: סובייקט ואובייקט, סימבולי, ממשי ומדומיין ומייצג ומיוצג. בין היתר נגדיר את המונחים: סימן, אייקון ואינדקס, סימולקרה והיפר-ממשי. בשיעור זה נבחן את התיאוריות של ג'אן בודריארד (Baudrillard) ורוברט ונטורי (Venturi).

שיעור 4: ייצוגים נכשלים

שיעור זה יבחן מצבים בהם מערכי הייצוג נכשלים וקורסים. בשיעור זה נעמוד על המצבים בהם הגורמים המייצגים נכשלים בתיווך מערכי מידע לסובייקט האנושי. בשיעור נבחן שני מצבי קריסת ייצוג: הנשגב והטראומטי. בחלק בו נדון במונח הנשגב נתמקד בפילוסופיה של ג'אן פרנסואה ליוטרד (Lyotard) ובתיאוריה של אנתוני וידלר (Vidler). בחלק בו נדון בשאלת המרחב הטראומטי נבחן מצבים אדריכליים לסמן מצבי טראומה על ידי הנצחה וזיכרון.

שיעור 5: אין-ייצוג

שיעור זה יבחן את תפישתו של הפילוסוף ג'יל דלז (Deleuze) שמבטלת את אופציית הייצוג. בשיעור זה נעמוד על המשמעות של אין-ייצוגיות בהם הקשר בין המסמן למסומן מתבטלים והופכים אקראיים. כמו כן, נבחן א מושג הדיאגרמה, הריזום והאקראיות המכוונת כאמצעים לייצור אדריכלי שמחוץ למערכי הייצוג.

חטיבה שנייה: חלל פואטי

שיעור 6: הרצאת אורח

שיעור 7: פואטיקה מקומית

שיעור זה יבחן את הפואטיקה כאמצעי פרשני של המרחב. בשיעור נפנה אל הפנומנולוגיה כפילוסופיה לפרשנות המרחב כמקום. על מנת להרחיב את הדיון במשמעות הפואטית של המרחב נפנה לכתביהם של הפילוסוף מרטין היידגר ונדון במושג ההיות-שם (Dasein) וכתביו של תאורטיקן האדריכלות כריסטיאן נורברג-שולץ (Norberg-Schultz) ונדון במושג *genius loci*.

שיעור 8: טקטוניות

השיעור יעסוק באופנים בהם הדיסיפלינה האדריכלית מאפשרת קיום פואטי דרך הממד הטקטוני של האדריכלות. בשיעור זה נבחן את רעיונותיהם של שני תאורטיקנים מתחום האדריכלות: גוטפריד סמפר (Semper) וקנתי פרמפטון (Frampton), על מנת להגדיר את ההשפעה של החמריות על העשייה האדריכלית.

חטיבה שלישית: מרחבים פוליטיים

שיעור 9: אדריכלות אוטונומית

שיעור זה יחזור לכתביו של תיאודור אדורנו וידון באדריכלות כאופציה מרחבית אוטונומית הנפרדת מהדיון הפוליטי. בהתייחס לאופנים בהם אדורנו מגדיר את הפונקציונלי באדריכלות, נבחן את האופנים בהם רם קולהאס (Koolhaas) וברנרד טשומי (Tschumi) מתייחסים לשאלת האוטונומיות של המרחב האדריכלי.

שיעור 10: חללי שליטה

שיעור זה יפנה לפילוסופיה של מישל פוקו (Foucault) ויבחן את המולדים המרחביים לשליטה שהפילוסוף-סוציולוג הצרפתי ניסח. עבור פוקו מתקיימת אחדות בין האדריכלות לפוליטיקה. בשיעור זה נבחן את המודל הפאנאופטי והמרחבים ההטרוטופיים כדוגמאות לתפישה הפוקואינית ונדון במקבילות האדריכליות של מודלים אילו.

שיעור 11: חללים יצרניים

בשיעור זה נדון התפישה של פרדריק ג'ימסון (Jameson) המבקש לקיים מרחב אלגורי בין הפוליטי לאדריכלי. התפישה של ג'ימסון מתקיימת בין זו של אדרנו לפוקו. במהלך השיעור נדון באופן בו האדריכלי אלגורי לפוליטי ולהפך.

שיעור 12-13

שיעורי סיכום

רשימת מקורות (נתון לשינויים)

- אלתוסר, לואי, על האידיאולוגיה, תרגום מצרפתית אריאלה אזולאי, רסלינג, 2003
- דה סוסיר, פרדינן, קורס בבלשנות כללית, הביאו לדפוס שארל באיי ואלבר סשהיי, בשיתופו של אלבר רידלינגר ; תרגום מצרפתית אבנר להב ; עריכה מדעית אילאיל יציב, רסלינג, 2005
- היידגר, מרטין, מאמרים (1929-1959): הישות בדרך : מן האין (מבעד לטכניקה) אל השפה, ערך, תרגם מגרמנית בצירוף הערות ומבוא: אדם טננבאום, מפעלים אוניברסיטאיים להוצאה לאור, 1999
- ויריליו, פול, המרחב הביקורתי, תרגום מצרפתית: אורית רוזן ; עריכה מדעית והקדמה: ערן נוימן, רסלינג 2006
- מרלו-פונטי, מוריס, העין והרוח, תרגום מצרפתית: עירן דורפמן ; עריכה מדעית והקדמה: חגי כנען, רסלינג 2004
- פוקו, מישל, הטרטופיה, תרגום מצרפתית ואחרית דבר: אריאלה אזולאי, רסלינג, 2003
- Adorno, Theodor, Aesthetic Theory, Gretel Adorno and Rolf Tiedemann, editors; translation and introduction: Robert Hullot-Kentor, Minneapolis, Minn.: University of Minnesota Press, c1997
- Baudrillard, Jean, Selected Writings, edited by Mark Poster, Cambridge : Polity Press, 1989
- Frampton, Kenneth, Studies in Tectonic Culture: the Poetics of Construction in Nineteenth and Twentieth Century Architecture; edited by John Cava, Cambridge, Mass., MIT Press, c1995
- Jameson, Fredric, Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism, Durham: Duke University Press, 1992
- Leach, Neil, (Eds.), Rethinking Architecture: A Reader in Cultural Theory, London: Routledge, c1997
- Liotard, Jean Francois, Lessons on the Analytic of the Sublime, Stanford : Stanford University Press, 1994
- Venturi, Robert, Denise Scott Brown, and Steven Izenour, Learning from Las Vegas, Cambridge, Mass.: MIT Press, c1972